

שיר השירים - שירת קודש הקדשים

א. קדושתם של ספרי המקרא

אנו מתייחסים בקדושה מוחלטת לכ"ד ספרי התנ"ך. כך בודאי לגבי התורה שאין להרהר ולערער על קדושתה, שהרי נכתבה ע"י משה רבינו מפי הבורא עצמו.¹ גם ספרי הנביאים והכתובים שיד אדם מעורבת בקדושתם, כי נכתבו ע"י בני אדם, ודאי קדושים הם שהרי נכתבו ברוח הקודש בידי נביאים ואנשי כנסת הגדולה. אכן, לא כולם מודעים לעובדה שלא קלה היתה דרכם של כמה מכתבי הקודש בדרכם אל הקודש פנימה. בגמרא מצאנו דיונים הלכתיים לגבי מספר ספרים, האם ניתן להכלילם בכתבי הקודש.

כך מצאנו בגמרא לגבי ספר יחזקאל: "אמר רב יהודה אמר רב, ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו, שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל, שהיו דבריו סותרין דברי תורה [רש"י: כגון 'נבילה וטריפה וגו' לא יאכלו הכהנים' (יחזקאל מד, לא) - הא ישראל אוכלין?! וכגון 'וכן תעשה בשבעה בחודש' (שם מה, כ) - היכן נרמז קרבן זה בתורה?] מה עשה? העלו לו ג' מאות גרבי שמן [רש"י: למאור ולמזונות] וישב בעלייה ודרשן" (שבת יג, ע"ב). רש"י: "כדררשינן להני קראי במנחות (מה, ע"א) דמשום דאשתרי מליקה בחטאת העוף גביהו [לכהנים מותר לאכול עוף שנמלק כדין בקרבנות] הוצרך להזהירם על מליקת חולין שהיא נבילה". אכן, לא קלה היתה דרכו של ספר יחזקאל לקבל "תעודת כשרות", אם לצורך כך נדרשו ג' מאות גרבי שמן [דהיינו: פתרון הסתירות בינו לבין התורה, לא היה ענין של כמה שעות]. ויש לשים לב, שהדיון על ספר יחזקאל, מביא בחשבון אפשרות שהוא אפילו אינו בגדר "סתם" ספר חולין, אלא טעון גניזה ואסור לקרוא בו!

גם מגילת אסתר עברה מכשולים עד שהותרה לבוא בקהל כתבי הקודש: "שלחה להם אסתר לחכמים 'כתבוני לדורות' [קבעו את מגילתי בין כתבי הקודש" (מהרש"א, טורי אבן)] שלחו לה: הלא כתבתי לך שלישים (משלי כב, כ)

¹ מבלי להיכנס כאן למחלוקת האם התורה נכתבה מגילות מגילות או ניתנה חתומה (גיטין ס, ע"א), וכן לגבי מי כתב את שמונת הפסוקים האחרונים שבתורה - יהושע או משה בדמע (בבא בתרא טו, ע"א). בכל מקרה, ברור שהתורה הקדושה היא דברי הקב"ה בעצמו. גם ספר דברים שנכתב ע"י משה בלשון 'מדבר' [ו"יאמר ה' אלי" ולא "וידבר ה' אל משה לאמר"], קדוש כמו דבר ה' בעצמו. הסברנו ענין זה בעיוני פרשה דברים, עמ' 14 ואילך.

שלישים ולא ריבעים" רש"י: "שלושה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק: בספר ואלה שמות (פרק יז) ובמשנה תורה (פרק כה) ובספר שמואל (א, פרק טו). וזה שאמר שלמה: בדבר ששילשתו [שלוש פעמים] אי אתה רשאי לרבעו [להכניס אותו פעם רביעית לתנ"ך, ובוזה דחו את בקשתה]". "עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה 'כתוב זאת זכרון בספר' (שמות יז, יד) 'כתוב זאת' - מה שכתוב כאן [בספר שמות] ובמשנה תורה [בדברים], 'זכרון' - מה שכתוב בנביאים [בספר שמואל א'] 'בספר' - מה שכתוב במגילה". אמנם הגמרא מביאה גם תנא שחולק: "כתנאי 'כתב זאת' - מה שכתוב כאן, 'זכרון' - מה שכתוב במשנה תורה, 'בספר' - מה שכתוב בנביאים, דברי ר' יהושע" (שם) ולפי דעתו אכן אין אסתר נכללת בכתבי הקודש כלל.²

כדי להבין את דברי המשנה הדנה בקדושתם של קהלת ושיר השירים יש להקדים הלכה בענין טומאת ידים. הגמרא מונה בין שמונה עשר דברים שגזרו בהם טומאה, גם "ספר" (שבת יג, ע"ב). הגמרא דנה "וספר מאי טעמא גזרו ביה רבנן טומאה? אמר רב משרשיא שבתחילה היו מצניעין את אוכלין של תרומה אצל ס"ת, ואמרו האי קדוש והאי קדוש. כיון דחזו דאתי לידי פסידא [רש"י: "עכברין מצוין אצל אוכלין, ומפסידין את הספר." אבל בחולין לא הוצרכו לגזור דבלאו הכי לא היו נותנין חול אצל קודש"] גזרו ביה רבנן טומאה" (שבת יד, ע"א). מכאן מובן שהשאלה אם ספר מסוים מטמא את הידים או לא, מעידה אם הוא שייך לכתבי הקודש או לא.

עכשיו יכולים אנו ללמוד משנה במסכת ידים: "כל כתבי הקודש מטמאין את הידים.⁴ שיר השירים וקהלת מטמאין את הידים. רבי יהודה אומר שיר השירים מטמא את הידים וקהלת מחלוקת. רבי יוסי אומר קהלת אינו מטמא את הידים ושיר השירים מחלוקת. רבי שמעון אומר קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל [שבית שמאי מקילין ואומרין שאינה מטמאת את הידים]. אמר רבי שמעון בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים זקן ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה [שמינוהו נשיא במקום רבן גמליאל],⁵ ששיר השירים וקהלת מטמאין את

² להלן דנה הגמרא בדבר קדושת מגילת אסתר האם נאמרה ברוח הקודש והאם אם היא מטמאת את הידים ככל כתבי הקודש.

³ יש להביא בחשבון שלמרות שגם כיום הפסד ונזק של ספר הוא משמעותי אין לדמותו כלל לימי חז"ל כשהספרים, או יותר נכון כתבי היד, היו יקרי יקרי ויקרי ערך [הרבה לפני המצאת הדפוס], ואבדן או השחתה של ספר בימיהם היה אסון ממש!

⁴ כמו שהבאנו לעיל ממסכת שבת יד, ע"א.

⁵ עיין ברכות כז, ע"ב לתיאור הסיפור.

הידיים. אמר רבי עקיבא, חס ושלום! לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא יטמא את הידיים. שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל. שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים.⁶ ואם נחלקו, לא נחלקו אלא על קהלת. אמר ר' יוחנן בן יהושע בן חמיו של ר"ע, כדברי בן עזאי כך נחלקו וכך גמרו [ששיר השירים וקהלת מטמאין את הידיים] (ידיים ג, ה). וכך נפסק להלכה, ששתי המגילות שייכות לכתבי הקודש ועל כן הן מטמאות את הידיים.⁷

מדוע יש חכמים שסברו שקהלת אינו מכתבי הקודש ולכן אינו מטמא את הידיים? כך בתוספתא: "ר"ש בן מנסיא אומר, שיר השירים מטמא את הידיים מפני שנאמרה ברוח הקודש. קהלת אינה מטמאת את הידיים מפני שהיא חכמתו של שלמה" (תוספתא ידיים ב, יד), ומובאת בגמרא במסכת מגילה (ז, ע"א).

באמת בגמרא ישנן דעות שספר קהלת הוא אפילו בדרגה נמוכה יותר; לא רק שאינו מטמא את הידיים, דהיינו שהוא ספר חולין - חכמתו של שלמה, וככזה הוא ספר חולין 'טוב', אלא ישנה דעה שהוא ספר שלילי שראוי לגניזה (כמו שהבאנו לגבי יחזקאל): "ביקשו חכמים לגנוז ספר קהלת, מפני שדבריו סותרין זה את זה, ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה" (שבת ל, ע"ב).

במדרש מובא טעם נוסף לדרישה לגנוז את קהלת: "אמר רבי בנימין, בקשו חכמים לגנוז את ספר קהלת מפני שמצאו בו דברים מטין לצד מינות. אמרו, הרי כל חכמתו שאמר "מה יתרון לאדם בכל עמלו" (א, ג) - יכול אף בעמלה של תורה? [הרי בעמל התורה ודאי יש יתרון!...] כל חכמתו של שלמה כך, שאמר 'שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך' (יא, ט) ומשה אמר 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם' ושלמה אמר 'והלך בדרכי לבך ובמראה⁸ עיניך' - הותרה הרצועה? לית דין ולית דיין?" (קהלת רבה א, ד).

למרות הסתירות לכאורה, ועל אף דברי המינות לכאורה, הגמרא והמדרש בעצמם מיישבים את דברי שלמה, ומתרצים אותם כך שיתאימו לדברי התורה ולרוח היהדות, ואכן להלכה קהלת כלול בכתבי הקודש ומטמא את הידיים.

⁶ ובמקורות אחרים "כל השירים קודש ושה"ש קודש קדשים" (זוהר חדש, אחרי מות, עח ע"ב; ולקוט שמעוני שה"ש, תתקפ), ולא "כל הכתובים". לשון זו מבוססת כנראה על התרגום לשיר השירים (עי' לעיל עמ' 98) שמנה את כל השירות וכתב שה"ש משובח מכולם [הערת העורך].
⁷ וכך פסק הרמב"ם: "כל כתבי הקודש אפילו שיר השירים וקהלת שהן דברי חכמה מטמאין את הידיים (הלכות אבות הטומאה ט, ו).

⁸ כך במדרש. אכן בפסוק "במראי" (ביו"ד) - וזו צורת יחיד עתיקה של 'מראות' (דעת מקרא).

ב. קדושת שיר השירים

כאמור, במשנה יש מחלוקת האם נחלקו הדעות לגבי קדושת שיר השירים. בניגוד לספרי הקודש האחרים, שעליהם היו דעות מבוארות ומוטעמות מדוע אינם ראויים לבוא בקהל כתבי הקודש, באשר לשיר השירים לא נתבאר במדרש טעמים של הדוחים. מלשון התוספתא שהובאה לעיל "ר"ש בן מנסיא אומר, שיר השירים מטמא את הידים מפני שנאמרה ברוח הקודש. קהלת אינו מטמא את הידים מפני שהיא חכמתו של שלמה", ניתן להבין שהדוחים את שיר השירים מכתבי הקודש סוברים שהיא חכמתו של שלמה ולא נאמרה ברוח הקודש.⁹

נדמה שיש להוסיף ולתת טעם חד, חריף וקיצוני אחר, לדעת הפוסלים. על קהלת ניתן בהחלט לומר שהוא ספר חכמה. גם אם אינו חלק מכתבי הקודש, בלי ספק הוא ספר "רציני" עם לקחי מוסר והגיגי מחשבה עמוקים ביותר. אולם שיר השירים - לבושו החיצוני הוא ממש הפך הדברים. מגילה זו היא כמין סיפור אהבה בין רעיה ודוד המתאר את שניהם מבחינה חיצונית גופנית, ואת מערכת היחסים ביניהם על מעלותיה ומורדותיה. אין בו אזכור לקב"ה¹⁰ או למצוותיו, ואין בו הצגה של ערכים דתיים. אין בו הגיגי מוסר ומחשבה ואין בו אפילו תיאור של עם ישראל ותולדותיו.¹¹ לכאורה, מה באמת עושה ספר כזה ברשימת כתבי הקודש, ומה מקום יש לו בתוכם?

אבל משנפסקה הלכה ששיר השירים מטמא את הידים, דהיינו הוא כלול ברשימת כתבי הקודש, אנו מבינים שכל מה שנכתב לעיל הוא רק לבוש חיצוני, מסוה, משל ומליצה לדברים העומדים ברומו של עולם. אולי על רקע זה נבין את

⁹ הרב ז'וין מביא את קושיית היד רמה, שתמה על הרמב"ם שכתב "ולא דברי תורה בלבד, אלא כל כתבי הקודש, אפילו שה"ש וקהלת שהם דברי שלמה מטמאים את הידים" (אבות הטומאה ט, ו): "והרי לסוברים שאינם אלא דברי שלמה - באמת אינו מטמא את הידים? ואיני יודע איזו גירסה נזדמנה לו ברמב"ם. בדקתי בדפוסים חדשים וישנים וכתוב 'שהם דברי חכמה'. אין דברי חכמה מוציאים מכלל רוח הקודש" (מאמר 'שיר השירים' מתוך הספר לאור ההלכה, עמ' רנב).
¹⁰ לבד מהמילה 'שלהבתי' (ח, ו) שאם היתה נכתבת בשתי מילים: שלהבת י-ה, היתה מכניסה את שם ה' למגילה [ואכן כך משמע במדרש זוטא שם, וכן פירש האלשיך ועוד]. אבל משנכתבה כמילה אחת אפשר לייחס לה משמעות אחרת, למשל: שלהבת גדולה [כך משמע בפסיקתא שם, וכן פירש רש"י ועוד]. אנחנו כמובן לא מתייחסים בשלב השאלה והצגת הבעיה לכינוייו של הקב"ה כמו 'שלמה', 'צ-באות', כמו שפירשו חז"ל.

¹¹ ובכך שונה ממגילת אסתר שגם בה לא מוזכר שם ה', אבל היא מספרת סיפור הצלה ניסי של עם ישראל ומזכירה תפילות, צום, וערכים דתיים. אמנם כפי שנראה בעמ' 154, המדרש דורש רבים מפסוקים שיר השירים על תלאותיהם של עמ"י, אבל בפשט הכתובים אין כל אזכור לכך.

דברי רבי עקיבא שאמר שלא זו בלבד ששיר השירים אינו שיר חול וחולין, אלא שהוא שיר קודש, ולא זו בלבד, אלא אף זו - שהוא קודש קדשים, וכל העולם כולו אינו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים. כנראה שהרעיונות שיש בשיר השירים הם כה נעלים וקדושים, עד שקשה לבטא אותם בדרך ישרה ללא כיסוי. כשם שהמביט אל השמש עלול להסתנוור מעוצמת האור, ועל כן נזקק לאמצעי הגנה, משקפי שמש וכדומה, כך היה חייב בעל שיר השירים להעלים ולכסות את האור המסנוור של רעיונותיו הרוחניים הנשגבים, בשיר משל ומליצה על זוג אוהבים - הרעיה והדוד.¹²

את הביטוי בדברי ר"ע ששיר השירים הוא "קודש קדשים", מבינים בפשטות כביטוי של העצמה והגזמה; יש 'אדיר' ויש 'אדיר אדירים' דהיינו אדיר שבאדירים. יש 'שמים' ויש 'שמי שמים'. לדרך זו, יותר ממה ש"קודש הקדשים" מציין איכות, הוא מציין כמות גדולה של קדושה. אך נראה שיש לפרש גם במובן השני - שהביטוי "קודש קדשים" אינו 'הרבה קודש' אלא מהות אחרת לגמרי.

וכך כתב הרב דסלר: "כל השירים קודש ושיר השירים קודש קדשים" - כשם שהחול מובדל לגמרי מהקודש, כן הקודש מובדל לגמרי מקודש הקדשים. ההפרש בין מדרגה למדרגה שלמעלה הימנה, אינו רק בגדר תוספת, אלא הפרש של איכות, שמוכפלים בו כל הערכים הכלולים במדרגה הקודמת. כל המדרגות הנוספות הן עולמות חדשים ונעלים. כמו כן, קדושת שיר השירים היא גבוהה בכפלי כפליים לעומת הקודש... כאשר עסק שלמה המלך ע"ה בענייני עולם הזה, בעניינים הצריכים צניעות מפני הבושה, מחמת התאוה הפחותה שעלולה להתערב בהם, לא הרגיש שלמה בהם שום תאוה גשמית, אלא מחשבתו היתה דבוקה תמיד באהבת בוראו. הוא לא מצא בעניינים אלה שום ענין זולת לימוד וציור לאהבת הבורא..." (מכתב מאליהו ג, עמ' 150).

וכך פירש רבי ישראל מסלנט: "מפני שכל התורה מתפרשת בפשט רמז דרש סוד, ראשי תיבות פרד"ס, ולפיכך במקום שיכולים לפרש את הענין כפשוטו הוא רק קודש. אבל שיר השירים, שאין אפשרות בשום פנים ואופן לפרש חלילה את שיר האהבה כפשוטו, הרי שזהו "קודש קדשים" - כלומר אך ורק שירות ותשבחות

¹² כך יש מסבירים את הארועים ה'לא צנועים' במשפחת המשיח [הולדת מואב, יהודה ותמר, הולדת דוד, דוד ובת שבע], כי אור המשיח יכול לבא לעולם רק כשהוא עטוף ומוסתר, וזוהי בחינת 'שוחד לשטן'. על כל אלה הרחבתי בספרי רות דוד ומשיח במאמר 'אורות מאופל - האופל', (עמ' 313 ואילך) ובמאמר 'אורות מאופל - האורות' (עמ' 343 ואילך).

למלך מלכי המלכים הקב"ה". אם כן, פירוש ה'פשט' בשיר השירים אינו קיים כלל, אלא רק הרבדים העמוקים יותר - רמז, דרש וסוד.¹³

הסבר דומה, אבל עמוק יותר, כתב הרב איסר יהודה אונטרמן: "ידוע שיש הבדל בקרבנות שבמקדש בין קדשי קדשים לקדשים קלים - שבקדשים קלים יש גם חלק לבעלים והם אוכלים את הבשר, ואילו בקדשי קדשים אין לבעלים חלק כלל. כן יש מושג דומה לזה בדברי שירה, שנאמרו ברוח הקודש; ישנן שירות שאף שהינן מלאות רעיונות עמוקים, וגנוזים בהם סודות ורמזים - בכל זאת גם עצם הפשט אמת לאמתו, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו.¹⁴ וכלל זה קיים לגבי כל השירות הקדושות, שהינן 'קודש'".

והרב ממשיך להסביר את מעלת שיר השירים: "ברם יוצא מהכלל הוא שיר השירים אשר לשלמה. שם יסוד הכל הוא רעיון דרש ורמז, עטוף במעטה של סיפור אהבים בין דוד נעלה ובין רעיה אהובה... אבל חלילה לראות בשירה זו פשט לאמיתו, לאמר [=דהיינו] תיאור מציאותי של אהבה גופנית בין איש ואשה. אלא ברור שכל התיאורים הם מליצות נשגבות המשמשות לבוש וציור לאהבה הרוחנית בין הקב"ה לכנסת ישראל, כמו שדרשו ופירשו חז"ל בדרך דרש, רמז וסוד. והפשט הוא רק משל בלבד. ומטעם זה קרא ר"ע לשיר השירים 'קודש קדשים' לאמר שהוא כולו קודש ונשגב ואין בו כלל סיפור עובדה היסטורית כביתר השירות הקדושות, וכמו שקדשי קדשים אין לבעלים חלק בבשר הקרבן".¹⁵

ישנו מאמר נוסף על קדושת שיר השירים, משל שגם הוא מדגיש את ההבדל בין שיר השירים לשאר הכתובים: "אמר רבי אלעזר בן עזריה, למה הדבר דומה? למלך שנטל סאה חיטים ונתנה לנחתום. אמר לו: הוצא לי כך וכך סולת, כך וכך סובין, כך וכך מורסן, וסלית לי מתוכה גלוסקא אחת מנופה ומעולה. כך כל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים, שכולו יראת שמים וקיבול עול מלכותו" (רש"י שיר השירים א, א).¹⁶ משפט הסיום "שכולו יראת שמים וקיבול עול

¹³ מובא בפירוש הרב קהתי למשניות ידים ג, ה מספר הדרני אשר, בשם ר"י סלנט.

¹⁴ הרב אונטרמן מביא כמשל את שירת הים, שעל אף שיש בה סודות ורמזים - ודאי שגם התיאור הפשוט של קריעת ים סוף על כל פרטיו נכון ואמיתי.

¹⁵ הרב איסר יהודה אונטרמן, הרב הראשי לישראל, ה'תרמ"ו - ה'תשל"ו. מתוך הקדמה לספר אהבה בתענוגים, אוסף פירושים קבליים לשיר השירים מאת ר' יצחק גרשטנקורן [ראש העיר הראשון של בני ברק].

¹⁶ המקור בשיר השירים רבה א, יב ובתנחומא תצוה ה, בלי משפט הסיום "שכולו יראת שמים..."

מלכותו" הוא תוספת של רש"י למדרש חז"ל, ומראה עד כמה החשיב רש"י את שיר השירים, וכך מן הסתם הבין גם בכוונת המדרש עצמו.

ג. הקדמת הרב קוק לשיר השירים

על רקע הפער העצום בין הנגלה והנכסה שבשיר השירים, על רקע המרחק בין סיפור האהבה הפשטני - המשל, לבין האהבה העליונה - הנמשל, כתב הרב קוק הקדמה חשובה לשיר השירים.¹⁷ ההקדמה פותחת בדיון על תפקידה של הספרות באופן כללי, והוא מתייחס גם למקום של תיאור רגש האהבה בספרות. מתוך כך בא הרב קוק להסביר את דברי ר"ע ששיר השירים הוא קודש קדשים.

התפקיד הראשוני של משורר וסופר הוא לבטא במילים, רגשות ותכנים שאדם רגיל מתקשה לבטא. אנו מתלהבים משיר כשהוא מבטא את מה שאנו מרגישים, אך אין לנו כלים להביעו. אנו כל כך מזדהים עם פרקי התהלים, כי נדמה לנו שלא דוד אומר אותם, אלא אנחנו, רק שלנו אין את עושר השפה והביטוי של דוד ש'עושה את העבודה' הזו עבורנו. וכך כותב הרב: "הספרות, ציורה וחיטובה עומדים להוציא אל הפועל כל המושגים הרוחניים המוטבעים בעומק הנפש האנושית. וכל זמן שחסר גם שירטוט אחד הגנוז בעומק הנפש, שלא יצא אל הפועל, עוד יש חובה על עבודת האמנות להוציאו".

וכאן מסייג הרב את דבריו המוחלטים. לא "כל המושגים הרוחניים המוטבעים בעומק הנפש" ראויים להיות מוצאים לרשות הרבים בפרסום ספרותי. לצערנו, טבועים באדם גם רגשות, מושגים, ותכנים שאינם חיוביים, המונעים מכוחות הטומאה ויצר הרע, כגון רגשות נקמה, הרס ואבדן, וגם ואולי בעיקר רגש חזק של יצר הרע לגילוי עריות. וכך כתב הרב: "מובן הדבר, שרק את אותם האוצרות שבהיפתחם מבסמים את האוויר במציאות"¹⁸... טוב ויפה לפתוח. אמנם

¹⁷ ראוי לציין את האופן המיוחד בו נולדה הקדמה זו, כפי שכתב תלמידו של הראי"ה, הרב בנימין מנשה לוי: "באחד הטיולים שהייתי מטייל עם כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל יום יום מחוץ לעיר בוסק (קורלאנד) בשנת תרס"א נבעו מפי קודשו הרעיונות הבאים לקמן. מיד העברתי עפרוני לידו ובשבתו על אחת האבנים על יד חורבות החומר שם, רשם בעפרוני את הדברים האלה. אחר כך שלחתים "להמזרח" ונדפסו ראשונה שם בשם 'עין אי"ה'. הקדמה זו נדפסה בכמה במות בחיי הרב ולאחר פטירתו, ונקבעה ע"י בנו הרצי"ה [בכמה שינויים] בספר עולת ראי"ה (ח"ב, עמ' א-ב).

¹⁸ כאן מצטט הרב את הגמרא הידועה: "מכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בשמים" (שבת פח, ע"ב).

אותם הדברים הגנוזים, שקבורתם היא ביעורם, להם מיועדת היתד שעל אזנינו לחפור ולכסות.¹⁹ ואוי לו למי שמשמש ביתידו [=בְּעֵטוֹ] לפעולה הופכית למען הרבות בְּאֶשָׁה [=סרחון].”

הרב מיישם את הכלל הזה על רגש האהבה בטהרתו ובניוולו: “זעזועי הנפש, שמצד רגשי האהבה הטבעית שנוטלת חלק גדול במציאות במוסר ובחיים²⁰ היו ראויים להתפרש ע”י הספרות, אבל בשמירה היותר מעולה מנטיה לצד השכרון שיש באלה הרגשות, שמהפך אותם מטהרה טבעית לטומאה מנוולת. רק אנשי קודש ראויים להיות שְׂרֵי קודש”.²¹ כי אכן ככל שעולה מעלתו של ענין מעלה, כך גם יוכל ליפול אל תהומות הנפש מטה.²²

וזה כעין מה שאמר רבן יוחנן בן זכאי: “אשריכם ישראל, בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן בידיהם של אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה” (כתובות סו, ע”ב). וכן במדרש: “בשעה שעושין רצונו של הקב”ה הם ככוכבי השמים שאין כל מלכות ואומה שולטת בהם, ובעת שיעברו על רצונו הם כחול הים אשר כל רגל שולטת עליו”.²³ כי כך דרכו של עם ישראל - או איגרא רמא או בירא עמיקתא, ואין אפס, ואין ‘תיקו’.²⁴ כן רגש האהבה, כשהוא טהור, זך ונקי, הוא מגביה את האוהבים עד שמי רום, וכשהוא מתטנף בתאוות בשר - הוא מורידם עד שאול מטה. ולכן רק אנשי קודש ראויים להיות שרי קודש, ואילו אנשי טומאה - נדמה להם שיר השירים טמא כמידתם.

¹⁹ הרב רומז למצוה “ויד תהיה לך מחוץ למחנה [אונקלוס: אתר מתוקן - מקום מסודר] ויצאת שמה חוץ. ויתד תהיה לך על אונך, והיה בשבתך חוץ וחסרת בה ושבת וכסית את צאתך” (דברים כג, יג-יד).

²⁰ עד שלדעת פרויד, שהיה מגדולי הפסיכולוגים בעולם המדע, זהו הרגש, שבמודע ובתת-מודע, עומד מאחורי כל פעולות האדם.

²¹ שְׂרֵי קודש - משוררים קדושים - הם בוודאי גם שְׂרֵי קודש.

²² דוגמא לאהבת איש ואשה שיכולה להיות או בטומאה גדולה או בטהרה עצומה, מצאנו בתורה. יעקב אומר ללבן “הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה” (בראשית ל, כא). רש”י מביא: “והלא קל שבקלין אינו אומר כן? אלא, להעמיד תולדות אמר כן” [המקור: ר”ה כה, ע”ב; בראשית רבה ע, יח]. אותו ביטוי, כשהוא נתפס בצורת תאוה גשמית - אפילו קל שבקלין אינו מוציא מפיו, אולם כשהפעולה קדושה כדי להקים שבטי י-ה, יעקב אבינו אומר אותה בקדושה ובטהרה לשם מצוה [ולכן הוא גם מסוגל שלא להבחין בהחלפת הנשים]. וראה להלן עמ’ 398.

²³ כתב יד אור האפילה. מובא בתורה שלמה בראשית כב, ז הערה קצה.

²⁴ לענין זה הקדשתי מאמרים רבים, ביניהם ‘אין תיקו במלחמה עם עשו ועמלק’ בספרי עיוני פרשה בראשית, עמ’ 194.

בשני קטעים מדבר הרב בהקדמתו לשה"ש על אלה שלא מבינים שהשיר הוא טהור וזך ומתאר אהבה עליונה,²⁵ ובוחרים להיצמד למעטפת של פשט המילים של תיאורים גופניים, ואיתם לצלול לבאר שחת: "כמו מי שהוא חמור לאהבה,²⁶ לא יחוש מה יחפצו משוררי האהבה בשיריהם הפרטיים, ואם היה יכולת בידו להשפיל את געגועיהם [של משוררי הקודש] עד כדי טעימת חושו הגס היה עושה כן בשמחת לב ונפש חפצה. כן מי שלבו ערל, מפני שלא טעם להתנשא אל מרומי הגיוני הקודש, ולא חש מעולם נועם אור אהבת צור כל העולמים, איש נבל ולא חכם כזה, לא יוכל להכיל את הרעיון, כי אלה הגעגועים הרבים הפרטיים הנישאים שבשיר השירים המה רשמים של האוצר הגנוז בנפש כלל האומה, אשר בחר לו ה' לשמו ולזכרו".

ובהמשך דבריו הוא מושל משל חד ונוקב: "אבל מה נמוכים הם הגמדים בעלי עינים טרוטות, הזוחלים סביב לשדרת האבנים התחתונה של מגדל עופל, ורושמים את קומתו אשר לעב [=לענן גבוה] תגיע, רק כדי פשיטת ידם הקטנה ומעוף עינם, שדוק ותבלול שמו עליה מצור. ואם מראש מגדל עופל יוגד להם שרואים את הכוכב מלא הוד ויפעה, מיד יחליטו כמה נמוך הוא הכוכב הנהדר".²⁷

שיר השירים הוא אפוא שיר שניתן ללמוד אותו בשתי רמות שונות לחלוטין, ממש איגרא רמא ובירא עמיקתא. על כגון זה נאמר: "כי ישרים דרכי ה', וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" (הושע יד, י). הצדיקים הן משוררי הקודש, והרשעים הם הגמדים טרוטי העינים.

נביא שתי דוגמאות לענין זה. על הפסוק "נעשה אדם" (בראשית א, כו) דרשו חז"ל "אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות [כאילו הקב"ה צריך את עזרת המלאכים], לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומידת ענוה, שיהיה

²⁵ שעל טיבה נעמוד במאמר הבא - 'משל ונמשל בשיר השירים'.

²⁶ מקור הביטוי "חמור לאהבה" שהשתמש בו הרב כאן, הוא ככל הנראה בספר ראשית חכמה לרבי אליהו די וידאש: "מי שלא חשק באשה הוא דומה לחמור ופחות ממנו, והטעם כי מן המורגש צריך שיבחין העבודה האלוקית" (שער האהבה, פרק רביעי, אות לב) [הערת העורך].
²⁷ יש לשים לב להדרגה הכפולה והמכופלת בלשון הזהב של הרב. הגמדים הם בעלי עינים טרוטות שדוק ותבלול שמו עליה מצור. הם זוחלים סביב לשדרת אבנים תחתונה של מגדל עופל שקומתו מגיעה לעב, ומשם, מרום המגדל הגבוה הזה, רואים כוכב מלא הוד ויפעה... והם לפי תפיסת עולמם וקוצר דעתם וקומתם מבינים שהכוכב ממש נמוך, "עד כדי פשיטת ידם הקטנה" [וכיון שהם גמדים, ידם הקטנה היא בת סנטימטרים בודדים, וזהו גובה הכוכב לדעתם].

הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן" (לשון רש"י כאן; בראשית רבה ח, ז). כל אחד לומד בתורה את מה שיש בלבו; הרשע שרוצה לכפור לומד מכאן על מיעוט כוחו של הבורא ח"ו, ואילו הצדיק לומד מאותם מילים עצמם ענוה ודרך ארץ.

וכך לענין חטא דוד ובת שבע. החטא מפורש בפרק יא של ספר שמואל ב'. החזרה בתשובה של דוד על כל עוצמתה, באמירתו הפשוטה והנוקבת "חטאתי לה", מתוארת בפרק יב. הצדיק לומד בעיקר את פרק יב, וממנו לומד מוסר של הכנעה ותשובה. את פרק יא קרא ולמד ברפרוף רק כדי לדעת על מה מדבר דוד בתפילת התשובה שלו. לעומתו, הרשע קורא במשך שעות את פרק יא מכל זווית אפשרית, ואינו מעלה בדעתו שיש גם פרק יב!²⁸

בשיר השירים ישנם משוררי קודש, היודעים שהכל קודש קדשים, וישנם גמדים טרוטי עיניים, שאינם מבינים עד כמה גבוה הכוכב!

ד. הרב הוטנר - קדושה וטומאה קיצוניים בהבנת שיר השירים

את הרעיון שהעלה הראי"ה קוק, שאת שיר השירים מבינים אנשי קודש כשיר קודש, ואילו גמדים טרוטי עיניים כשיר חול, מקצין אחד מגדולי תלמידיו, הרב יצחק הוטנר שכתב כך: "מכל הסילופים, הזלזולים והחילולים שעלו בגורלה של תורה, נטל שיר השירים לא רק חלק בראש, אלא ביחס של כפול שמונה... אותו הזלזול והחילול והסילוף שנתייחד לספר שיר השירים, יש לו שורש בענייניו הפנימיים של ספר זה".

בפרק הקודם הסברנו את הקיצוניות הזו, בעובדה שככל שעולה מעלתו של ענין כלפי מעלה, כך גם יוכל ליפול אל התהומות מטה. הרב הוטנר מיישם כלל עקרונות זה גם על שיא הקדושה שבשיר השירים, שגורר שיא של זלזול מאותם

²⁸ הגמרא (נזיר כג, ע"א) מנסה לתת דוגמאות כיצד באותו מעשה הצדיק זוכה והרשע נכשל [שהרי לא נאמר בפסוק "ישרים דרכי ה'... ופושעים יכשלו" - כלומר ולא ילכו בדרך ה', אלא "ופושעים יכשלו במ" - הוי אומר: באותן דרכי ה' שבהן הולכים הצדיקים, הפושעים נכשלים], אבל דוחה את הדוגמאות מפני שבאמת אינן ממש אותו דבר, כי הצדיק עושה מצוה [אכל מצוה לשם מצוה, או בא על אשתו] והרשע עושה עבירה [אוכל מצוה לתאוה, או בא על אחרתו]. מסקנת הגמרא שזהו משל ללוט ושתי בנותיו, שהן נתכוונו לשם מצוה והוא נתכוון לשם עבירה. על כל אלו ועוד עמדתי בעיוני הפטרה ח"ב, עמ' 516, הפטרת שבת שובה. [וראה גם בהקדמת רבי שמעון שקופ לספרו שערי ישר, שם כתב שגם מידת אהבת עצמו, שהיא מידה שהטביע הקב"ה בבריאה - צדיקים ילכו בה וישתמשו בה לתקן עולם, ופושעים יכשלו בה והיא תשמש אותם לגאווה ואגואיסטיות נוראה. הערת העורך].

ריקים ופוחזים. הוא פותח במאמר חז"ל "לא היה כל העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל" (משנה ידים ג, ה): "הקשבה דייקנית למאמר זה, מעמידה אותנו על ההרגשה הנמצאת בתיבת 'יום'. תיבה זו מציינת את מתן ספר שיר השירים כשהוא מתייחס ליום ידוע. והנה מפורש הוא בחז"ל,²⁹ שיום מתן שיר השירים הוא היום שבו הכניס שלמה המלך את ארון הברית לקדש הקדשים בשעת גמר החינוך של בית המקדש".

הוא מביא בשם הגר"א,³⁰ "שהקדושה של תוכן ספר שיר השירים מושרשת היא בקדושת הכרובים, שעליהם נאמר 'ופניהם איש אל אחיו' (שמות כה, כ), והם מעורים זה בזה 'כמער איש ולויות' (מלכים א' יז, לו).³¹ וכמו שבאמת יודעים אנו, שהפנים הללו של הכרובים היו תלויים במצב העבודה של ישראל, שבזמן שהם עושים רצונו של מקום - 'פניהם איש אל אחיו', ובזמן שאין עושין רצונו של מקום - 'פניהם אל הבית' (בבא בתרא צט, ע"א).³²

מכאן מפנה הרב הוטנר לשתי גמרות קוטביות המהוות את הבסיס לקדושת ומאידך לחילול שיר השירים. הראשונה: "אמר רב קטינא, בשעה שהיו ישראל עולין לרגל, מגלגלין להם את הפרוכת, ומראים להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה [רש"י: מדובקין זה בזה ואוחזין ומחבקין זה את זה, כזכר החובק את הנקבה], ואומרים להם: ראו חיבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה" (יומא נד, ע"א). אך מנגד, ישנה בהמשך הסוגיא מימרא מבהילה על הפסוק "כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה" (איכה א, ח): "אמר ריש לקיש, בשעה שנכנסו נכרים להיכל, ראו כרובין המעורין זה בזה. הוציאון לשוק³³ ואמרו: ישראל הללו שברכתן ברכה וקללתן קללה יעסקו בדברים הללו? מיד הזילום..." (יומא נד, ע"ב).

מדברי הגמרא הללו מסיק הרב הוטנר: "נמצא, דדוקא באותו חלק בית המקדש שבו היו רואים בחוש את החיבה לפני המקום, דוקא אותו חלק שימש סמל הביזיון, החרפה והזלזול... ישראל ואורייתא חד הוא. מחזור הכבוד והביזיון

²⁹ שיר השירים - שירה זו נתעוררה אל שלמה כשבנה את בית המקדש, והעולמות כולם נשלמו מעלה ומטה" (זוהר ח"ב קמג, ע"א בתרגום).

³⁰ מבלי לציין מקור.

³¹ ועל זה דרשה הגמרא: "מאי 'כמער איש ולויות'? אמר רבה בר רב שילא, כאיש המעורה בלווייה שלו" [רש"י: הנדבק וחבוק באשתו בין זרועותיו] (יומא נד, ע"ב).

³² כאן עובר הרב הוטנר לעסוק ביחס שבין הכרובים של משה רבינו המסמלים תורה, לבין הכרובים של שלמה המסמלים עבודה, ומופיעה הפניה לפחד יצחק פסח, מאמר סח אות י-יב. ³³ "שוק" הוא ביטוי למקום המוני, פחות ושפל.

באורייתא [=במקרה שלנו, בשיר השירים], מקביל הוא בד בבד עם מחזור הכבוד והבזיון בישראל [=ביחס ה' עם ישראל המתבטא בכרובים]. על אותה מציאות שעליה היו אומרים בשעת בנין 'ראו חיבתכם לפני המקום', על אותה מציאות עצמה אומרים בשעת חורבנה 'ראו חרפתכם', בין בישראל בין באורייתא, ישראל ואורייתא חד הוא".³⁴

וכך נמצא שהספר שהוא קודש קדשים, הפך בפי ריקים ופוחזים, גמדים טרוטי עיניים לחול שבחולין, ולעיתים אף יותר גרוע - לטמא שבטמאים, מחולל שבמחוללים.

ה. רבי עקיבא ושיר השירים

הרב קוק מסביר בהקדמתו מדוע רבי עקיבא הוא התנא המתאים ביותר לדרוש את הדרשה ששיר השירים, שנראה כלפי חוץ חולי-חולין, הוא באמת קודש קדשים. בדבריו הוא מתייחס לשלושה אירועים בחייו של רבי עקיבא המציינים סולם גדול של אהבה, שרגליו מוצבות ארצה באהבה טבעית של אדם לאשתו, והוא עולה בקדושה לאהבה של אדם לעמו, עד שראש הסולם מגיע השמימה בתיאור אהבה עילאית של אדם לבוראו. וכך כתב הרב: "איש אשר כה רמה נפשו להעריך גם כן את האהבה הפרטית הטבעית בערכה הטהור, והיו לו (א) האהבה הטהורה הטבעית, (ב) והאהבה הלאומית הנאורה, (ג) והאהבה הא-להית הקדושה ומלא הוד, ערוכות במערכה כמגדל דוד בנוי לתלפיות". למרות שהרב אינו משבח במאמר את האזכורים לשלושת האהבות בסדרן העולה מהארץ לשמים,³⁵ אנו נצטט ונסביר כסדר העולה הזה, כיון שבכל מקרה הרב אינו דן בשלושת האהבות כסדרן.

1. אהבה טבעית: למרות שיש במקורות תיאורי מעשים, דיבורים והנהגות של חכמים עם נשותיהם, נדמה שרבי עקיבא הוא היחידי שהגמרא מפרטת את סיפור אהבתו לרחל בת כלבא שבוע. הגמרא³⁶ מתארת כיצד הדיר אותה אביה העשיר המופלג מכל נכסיו, משום שנישאה לעקיבא. הם היו ישנים בבית התבן, ובעלה

³⁴ פחד יצחק, פסח, קונטרס רשימות ו, עמ' שיא-שיג.

³⁵ הוא מזכיר תחילה את האהבה הא-להית. אחרי משל הגמדים טרוטי העיניים הוא מזכיר את האהבה הטבעית לרחל, ובסוף המאמר מזכיר את האהבה הלאומית, עם חתימה של משפט המאזכר את האהבה הא-להית שוב.

³⁶ הסיפור נמצא בנוסחאות שונות בכתובות סב, ע"א - סב, ע"ב, ובנדרים ז, ע"א. במהדורת שוטנשטיין בנדרים ישנו הסבר מפורט לשינויים הרבים בין שני הסיפורים.

עקיבא היה מלקט תבן משערותיה, ואמר לה שאם היה לו ממון היה קונה לה תכשיט 'ירושלים של זהב'... היא שלחה אותו ללמוד תורה, וכשחזר אחר 12 שנים שמע אותה אומרת לשכנותיה, שאם היה שומע לה, היה הולך ל-12 שנים נוספות. כך אכן עשה ר"ע, וחזר עם כ"ד אלף תלמידים אחרי 24 שנים, וכשיצאה לקראתו בלבוש בלוי, דחפוה התלמידים, ואז אמר ר"ע: "שלי ושלכם - שלה".

על הסיפור הידוע הזה כתב הרב לדמותו של רבי עקיבא: "איש אשר כה רמה נפשו להעריך גם כן את האהבה הפרטית הטבעית בערכה הטהור". הוי אומר: הבסיס לכל הסולם שעולה ומטפס לאהבת העם ואח"כ גם לאהבת הבורא, היא האהבה הטבעית הפשוטה והטהורה שבין איש לאשתו.

2. האהבה הלאומית הנאורה: בהקשר זה מזכיר הרב את שני הסיפורים הידועים המסיימים את מסכת מכות. באחד הלך ר"ע עם חכמים ושמעו קול המונה של רומי כשהם ששים ושמחים. החכמים בכו ור"ע צחק, והסביר: "אם לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה". בסיפור השני הלכו החכמים וראו שועל שיוצא מבית קודש הקדשים. הם בכו ור"ע צחק, והסביר שאם התקיימה נבואת החורבן, בודאי שתתקיים גם נבואת הגאולה. הגמרא מסיימת: "בלשון הזה אמרו לו, עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו".³⁷

שני הסיפורים מייצגים הנהגה שונה של הקב"ה את אומות העולם ואת עם ישראל. הנהגת ה' את אומות העולם היא בדרך של "כי לא שלם עוון האמורי עד הנה" (בראשית טו, טז), דהיינו: ה' לא מעניש אותם עד שסאת חטאיהם מלאה, ואז העונש היחידי הוא כליון מוחלט. מנגד, בעם ישראל, כיון שהם לב האומות וה' אוהב אותם, הקב"ה אינו נותן לחטא להצטבר, אלא מיד כשהם חוטאים, בא העונש, בחינת "בדמייך חיי" (יחזקאל טז, ו) נכון שבכל ההיסטוריה אנו מוכים על חטאינו, אבל זוהי תוצאה של אהבה, ובסופו של דבר עם ישראל חי.³⁸

על שתי הבחינות באו שתי ההודאות: "עקיבא נחמתנו, עקיבא נחמתנו". כמובן שיש צורך בלב גדול ואוהב להרגיש את אהבת ה' גם בעת התוכחה והזעם בחינת "את אשר יאהב ה' יוכיח". למרות שבשעת התוכחה קשה לאהוב, חייבים לאהוב גם כשכואב.

³⁷ הבאנו כאן רק תקציר של שני הסיפורים, כיון שהם ידועים לכל.

³⁸ עיין בוזרי מאמר א, אות לו, בספרי יונה נבואה ותוכחה עמ' 282 ומקורות נוספים בעיוני מקרא ח"א, עמ' 351, נושא 10.

וכך כתב הרב: "טהורי לב יראו את ר"ע בגודלו, את ר"ע המשחק כששועל יוצא מבית קודש הקדשים, מפני שלנפשו הענקית, העתיד הרחוק ניצב כהווה. את ר"ע המלא צהלה לקול המונה של רומי מפני שהאהבה הא-להית³⁹ הנובעת מעומק חכמת לבו הנפלאה הראתהו [=הראתה לו] עד כדי מלא ציור חי, כי רומי ואליליה כליל תחלוף, ואור ציון לעד יזרח. האהבה בתענוגים למחזה העתיד הודאי מלאה כל כך את לבו הטהור, עד כי לא הניחה לו מקום גם לאנחת-לב [קטנה] על ההווה המרעיד, שהכירו רק כעב קל על פני החמה הברה בשחקים".

3. האהבה הא-להית הקדושה: בהקשר לאהבה זו מזכיר הרב את הגמרא הידועה המספרת על מותו של ר"ע. הרומאים גזרו על בני ישראל שלא יעסקו בתורה, ור"ע מסר נפשו ולימד תורה ברבים. "בשעה שהוציאו את ר"ע להריגה זמן ק"ש היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים [רש"י: קורא קריאת שמע]. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן? [רא"ש: הרי מצטער פטור מקריאת שמע]. אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, 'בכל נפשך' - אפילו נוטל את נפשך, אימתי יבוא לידי ואקיימנו. ועכשיו שבא לידי, לא אקיימנו? היה מאריך ב'אחד' עד שיצתה נשמתו ב'אחד'. יצתה בת קול ואמרה: אשריך ר"ע שיצתה נשמתך באחד" (ברכות סא, ע"א). אצל ר"ע הפנים חשוב מהחוץ, הנשמה חשובה מהגוף. לכן הוא מסוגל לסבול סבל גופני עצום כדי לזכות לעשות כחפצה של הנשמה, כי אהבת נשמתו לקב"ה מאפילה לגמרי על נטיית גופו לענייני העולם הזה.

ועל כן כתב הרב: "אמנם מי שבעת שסרקו את בשרו במסרקות של ברזל יוכל להשיב כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה 'בכל נפשך' מתי יבוא לידי ואקיימנו, רק הוא יוכל לומר שאין כל העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים, שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים". ואת ההקדמה מסיים הרב במשפט "רק ממקור אותה הנפש שנשמתו יצאה באחד יצאה ההחלטה, שכל הכתובים קודש, ושיר השירים קודש קדשים".

הנקודה המרכזית בפירושו של הרב קוק היא, שהאמירה "שיר השירים קודש קדשים" משמעותה שיש לשים לב לתוכן הפנימי ולא ללבוש החיצוני. גם אם שיר השירים נראה כסיפור אהבה בין רעיה לדודה, באמת "תוכו רצוף אהבה

³⁹ למרות שהרב כתב כאן אהבה א-להית, אנו קטלגנו גמרא זו בהקשר ל"אהבה הלאומית הנאורה" עליה דבר הרב כי מדובר על יחסי ישראל והעמים [ישראל מול רומא], והמעשה מבטא את אהבת ה' לעמו.

מבנות ירושלים" לקב"ה. אהבה של הנשמה ולא אהבה של הגוף. וגם עשרות תיאורי הגוף של הדוד והרעיה אינם אלא משל לדברים עליונים. בכל מהלך חייו, היה ר"ע אדם שהחשיב ופעל לפי נשמתו ולא לפי גופו. כך הסכים, יחד עם רחל, על חיי צער ודחק, כשהם מוותרים על הון עתק של אביה, ואפילו ממעט התבן ששמש להם מצע, הם מוותרים לאדם עני כדי לחיות חיי תורה.⁴⁰ וכך, כשהוא רואה שועל יוצא מבית קודש הקדשים, הוא אינו מביט למראה עיני הבשר החוזות במחזה הנורא הזה, אלא בעיניים רוחניות - עיניים הצופות למרחוק ורואות את אהבת ה' לעמו, "כי את אשר יאהב ה' יוכיח". במבט כזה - יחד עם קריעת הבגד על החורבן,⁴¹ אפשר גם לצחוק! ובסופם של חיים, גם כשסורקים את בשרו במסרקות של ברזל - הוא שקוע בתפקיד הנשמה, "בכל נפשך - אפילו הוא נוטל את נפשך".

אכן, רק הוא יכול לומר ששיר השירים קודש קדשים. אבל משאמר זאת רבי עקיבא, כולנו יכולים וחייבים, גם כשלא הגענו לדרגת רבי עקיבא, לקרוא וללמוד כך את שיר השירים - בקדושה וטהרה, שהרי הוא קודש קדשים!

⁴⁰ עיין גמרא נדרים ז, ע"א.

⁴¹ אנו נוטים לשכוח את דברי הגמרא "כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם" (מכות כד, ע"ב). כן, גם רבי עקיבא שצחק למראה השועל, בגדיו היו קרועים על חורבן בית המקדש.

